

Vzdělávání – Informace – Poradenství

Názory pracovníků úřadů práce na problematiku mladých uchazečů o zaměstnání se základním vzděláním

Ing. Jeny Festová

Praha 2006

Projekt je financován Evropskou unií a rozpočtem ČR

OBSAH

Úvod	2
1. Předmět analýzy a její cíle	3
2. Metodika.....	3
3. Výběr a charakteristika úřadů práce a respondentů	4
4. Výsledky šetření.....	5
4.1. Příčiny a důvody předčasného odchodu mladých lidí z počátečního vzdělávání....	5
4.1.1 Příčiny a důvody související s rodinou, rodiči a rodinným zázemím.....	5
4.1.2 Příčiny a důvody související výhradně s mladým člověkem	6
4.1.3 Příčiny a důvody související se školou.....	7
4.1.4 Nejfrekventovanější příčiny a důvody předčasného odchodu mladých lidí z počátečního vzdělávání.....	7
4.2. Postoje a názory mladých lidí po jejich předčasném odchodu z počátečního vzdělávání.....	8
4.2.1 Postoje a názory mladých lidí v době, kdy přijdou na úřad práce.....	9
4.2.2 Postoje a názory mladých lidí v pozdějším věku	10
4.2.3 Návrat do školy (pro navázání/dokončení studia), jiná forma studia	11
4.3. Spolupráce úřadů práce s mladými lidmi se základním vzděláním.....	11
4.3.1 Rekvalifikace.....	12
4.3.2 Projekty úřadů práce týkající se nezaměstnaných mladých lidí se základním vzděláním.....	13
4.3.3 Volná pracovní místa pro mladé lidi se základním vzděláním.....	15
4.4. Opatření (doporučení), která lze navrhnout pro omezení (k řešení) předčasných odchodů ze vzdělávání.....	16
4.4.1 Preventivní opatření a doporučení, která by mohla předčasné odchody ze vzdělávání omezit.....	16
4.4.2 Opatření, která by mohla napomoci lépe řešit předčasné odchody z počátečního vzdělávání.....	17
5. Závěry	18

Děkujeme všem pracovníkům úřadů práce, se kterými jsme se během našeho šetření setkali, za jejich ochotu a spolupráci.

Projekt je financován Evropským sociálním fondem a rozpočtem České republiky.

Názory pracovníků úřadů práce na problematiku mladých uchazečů o zaměstnání se základním vzděláním

Ing. Jeny Festová

Vydal Národní ústav odborného vzdělávání, Praha 2006

Tisk a korektury: informační středisko odborného vzdělávání

Úvod

Absolventi škol jsou tradičně postihováni nezaměstnaností více, než-li starší věkové ročníky. Míra nezaměstnanosti je u nich (stejně jako u celého ekonomicky aktivního obyvatelstva) velmi ovlivněna jejich úrovní vzdělání. Nejmenší riziko nezaměstnanosti je patrné u absolventů s terciární úrovní vzdělání, výrazně nejvíce jsou nezaměstnaností ohroženi mladí lidé, kteří odejdou z počátečního vzdělávání pouze se základním (úplným nebo neúplným) vzděláním, kde riziko nezaměstnanosti je provází v průběhu celého ekonomicky aktivního období. Obdobně jsou na tom i v případě dlouhodobé nezaměstnanosti, která je u této skupiny zejména nebezpečná v tom, že pokud nedojde včas k vytvoření pracovních a s tím spojených i životních návyků, hrozí vedle nepříznivých ekonomických dopadů i významné negativní sociální účinky, především vznik závislosti na dávkách, kdy nezaměstnaný začne považovat svoji situaci za normální stav.

Šetření názorů pracovníků úřadů práce na předčasné odchody mladých lidí z počátečního vzdělávání je důležitý prvek pro vytváření komplexního pohledu na danou problematiku. Důvodem je fakt, že úřady práce přicházejí s těmito mladými lidmi do přímého kontaktu a mají možnost poznat jejich situaci v praktické rovině, tj. řeší konkrétní problémy spojené s jejich uplatněním, s dalším vzdělanostním rozvojem atd. To, že k problémům přistupují z pohledu jednotlivců, jim umožňuje vytvořit si reálnou představu o tom, jaké jsou konkrétní důvody předčasného odchodu těchto mladých lidí ze vzdělávání, jaké jsou konkrétní faktory limitující jejich uplatnění na trhu práce či ovlivňující jejich případné další vzdělávací možnosti atd. Poznatky pracovníků úřadů práce o mladých lidech se základním vzděláním v tomto směru představují významný informační zdroj pro odbornou i laickou veřejnost, ale i podnětný zdroj sloužící k inspiraci a zamyšlení.

Výzkum zaměřený na zjišťování názorů pracovníků úřadů práce na předčasné odchody z počátečního vzdělávání patří mezi aktivity „Informačního systému o uplatnění absolventů škol na trhu práce – ISA“, který je v současné době součástí systémového projektu Vzdělávání – Informace – Poradenství - VIP Kariéra. Jedná se o systém, který (jak již plyne z názvu) se snaží z různých úhlů pohledu monitorovat přechod a uplatnění absolventů na trhu práce. Cílem tohoto systému je rovněž zachycení určité specifické oblasti související s daným tématem a sice problematiky předčasných odchodů mladých lidí z počátečního vzdělávání. Snahou šetření zaměřeného na tuto oblast z pohledu pracovníků úřadů práce je zejména dozvědět se, co vede mladé lidi k předčasnému odchodu ze vzdělávání, jaká úskalí, rozhodnutí a budoucnost (pracovní a vzdělávací možnosti) je po tomto rozhodnutí mohou čekat. Mapovány jsou zde rovněž postoje a názory těchto mladých lidí v době, kdy přijdou na úřad práce a v pozdějším časovém výhledu.

Během šetření byly pořízeny informace související se samotnou prací a aktivitami pracovníků úřadů práce. Z tohoto důvodu materiál rovněž obsahuje konkrétní informace týkající se komunikace a spolupráce pracovníků úřadů práce s nezaměstnanými mladými lidmi se základním vzděláním, nástrojů aktivní a pasivní politiky zaměstnanosti a systémových projektů, které s danou problematikou souvisí.

Materiál slouží jako informační zdroj široké veřejnosti. Jeho snahou je dále preventivně (ať již přímo nebo zprostředkovaně) informovat mladé lidi v počátečním primárním a sekundárním vzdělávání o dané problematice, ale i inspirovat (vést k zamyšlení) subjekty (orgány, instituce, jednotlivce) činné v této oblasti k tomu, jakou cestou by bylo možné se vydat, aby se počet mladých lidí odcházejících z počátečního vzdělávání snížil.

1. Předmět analýzy a její cíle

Předmětem sledování jsou názory a přístupy pracovníků úřadů práce k problematice předčasných odchodů mladých lidí (především mladistvých) z počátečního vzdělávání. Výzkum je zaměřen na bližší identifikaci příčin předčasných odchodů těchto lidí, kde cílem je doplnit statistická (kvantitativní) data a informace o informace čistě kvalitativního charakteru.

Cílem analýzy je zjistit:

- jaké jsou příčiny a důvody předčasných odchodů z počátečního vzdělávání,
- jaký je osud mladých lidí, kteří odešli předčasně z počátečního vzdělávání,
- jaká je spolupráce s těmito lidmi poté, co odejdou ze školy z pohledu úřadů práce,
- jaké je sociální zázemí těchto lidí,
- jaké jsou názory těchto lidí na vzdělávání v době předčasného odchodu ze školy a v pozdější době,
- jaké faktory ovlivňují zájem resp. nezájem mladého člověka pokračovat ve vzdělávání,
- jaké aktivity vykonávají úřady práce a jejich pracovníci v souvislosti s mladými lidmi se základním vzděláním,
- jak vypadá situace v souvislosti s pracovními místy pro mladé lidi se základním vzděláním,
- jaká (ex ante, ex post) opatření (doporučení) lze navrhnout k omezení (k řešení) předčasných odchodů ze vzdělávání a k zmírnění rizika i jejich případného sociálního vyloučení.

2. Metodika

Šetření názorů pracovníků úřadů práce v ČR zaměřené na problematiku předčasných odchodů mladých lidí z počátečního vzdělávání bylo realizováno formou 14 polostandardizovaných rozhovorů. Všechny rozhovory byly vedeny osobně pracovníkem NÚOV v prosinci 2005 a v lednu 2006. Rozhovor byl založen na (face to face) metodě jeden tazatel na jednoho respondenta. Na některých úřadech práce se na základě osobního zájmu rozhovoru účastnilo i více pracovníků ÚP (max 3).

Respondenti byli kontaktováni telefonicky. Informace o projektu a o případném rozhovoru byly poskytovány během telefonického kontaktu. Detailnější informace o projektu a o daném šetření byly poskytovány na místě, a to před zahájením samotného rozhovoru.

Všechny rozhovory se konaly v pracovních prostorách vybraných úřadů práce a v délce trvání minimálně 1 hod. Všechny rozhovory byly nahrávány (kromě jednoho rozhovoru, který byl na žádost respondenta zaznamenán pouze písemně) a následně písemně zpracovány v délce 3 - 5 stran. Záznamy z těchto rozhovorů nejsou zveřejňovány.

Všechny respondenty lze považovat za odborníky na danou problematiku, a proto byly rozhovory vedeny jako expertní šetření. Vzhledem k citlivosti informací jsou veškeré údaje o respondentech uchovávány v anonymitě.

Rozhovor se skládal ze čtyř částí:

- A) příčiny a důvody předčasného ukončení počátečního vzdělávání,**
- B) vztah mladých lidí se základním vzděláním ke vzdělávání,**
- C) spolupráce nezaměstnaných absolventů se základním vzděláním s úřady práce,**
- D) opatření (doporučení), která lze navrhnout pro omezení (k řešení) předčasných odchodů ze vzdělávání.**

S ohledem na kvalitativní zpracování daného tématu byla většina otázek otevřená. Během rozhovorů pracovníci úřadů práce měli tendenci vyjadřovat se především k tomu, co je pro cílovou skupinu z jejich pohledu typické. Zároveň si velmi dobře uvědomovali, že každý osud, postoj, názor či zázemí je u každého mladého člověka, který předčasně odejde z počátečního vzdělávání, svým způsobem jedinečný a že je třeba k tomu i odpovídajícím způsobem přistupovat.

3. Výběr a charakteristika úřadů práce a respondentů

Do výběrového vzorku bylo zařazeno celkem 14 úřadů práce. Jednalo se vždy o jeden úřad práce na kraj, kde byl veden 1 rozhovor. Vybrány byly úřady práce jak na krajské úrovni (5), tak i na úrovni okresů (9). V zájmu bylo vybrat úřady práce různé velikosti a pravomocí. Ohled byl rovněž brán na výši hodnoty míry nezaměstnanosti v daném regionu a na jeho velikost z hlediska počtu obyvatel. V době šetření činila míra nezaměstnanosti v 5 regionech na úrovni NUTS3 spravovaných vybranými úřady práce méně než 6 %, v 5 regionech se pohybovala v rozmezí 6 % až 10 % a ve 4 regionech nad 10 procentní hranicí.

V rámci šetření byly vybrány následující úřady práce:

Kraj	Úřad práce
Hl.m.Praha	Praha
Středočeský kraj	Rakovník
Jihočeský kraj	České Budějovice
Plzeňský kraj	Plzeň-město
Karlovarský kraj	Sokolov
Ústecký kraj	Most
Liberecký kraj	Jablonec nad Nisou
Královéhradecký kraj	Jičín
Pardubický kraj	Ústí nad Orlicí
Vysočina	Jihlava
Jihomoravský kraj	Vyškov
Olomoucký kraj	Šumperk
Zlínský kraj	Uherské Hradiště
Moravskoslezský kraj	Ostrava-město

Pro realizaci 14 polostandardizovaných rozhovorů byl výběr 14 pracovníků úřadů práce proveden na základě výsledků kvantitativního šetření zaměřeného na předčasné odchody, které bylo NÚOV realizováno na jaře roku 2005. Záměrně byli vybíráni pracovníci odlišných pracovních úrovní a pracovního zařazení, což mělo umožnit získat informace a názory od lidí s různými zkušenostmi, znalostmi, kompetencemi atd. v této oblasti.

V rámci šetření byli vybráni respondenti v následujícím rozložení:

Pracovní zařazení	Počet
vedoucí oddělení poradenství, zprostředkování, rekvalifikací	3
zprostředkovatel(ka); zprostředkovatel(ka) - poradce	5
poradce, poradce pro volbu a změnu povolání	6

Před zahájením rozhovoru či během rozhovoru projevíli zájem o účast i další pracovníci úřadů práce, jejichž rozložení bylo následující:

Pracovní zařazení	Počet
vedoucí oddělení poradenství, zprostředkování, rekvalifikací	3
zprostředkovatel(ka); zprostředkovatel(ka) - poradce	3
poradce, poradce pro volbu a změnu povolání	2

4. Výsledky šetření

Obecně lze říci, že cílovou skupinou tohoto šetření jsou mladí lidé, kteří předčasně odchází z počátečního vzdělávání. Podíváme-li se na danou problematiku konkrétněji, skupinu tvoří zejména mladiství ve věku 15ti až 17ti let a dále mladí lidé ve věku 18ti a více let, kteří:

- odešli z počátečního vzdělávání s neúplným (nedokončeným) nebo úplným (dokončeným) základním vzděláním (ze základní nebo speciální - dříve zvláštní - školy) a na střední školu se nehlásili¹,
- se po základní škole hlásili na střední školu, ale nenastoupili na ni,
- se po základní škole hlásili na střední školu, nastoupili na ni, ale krátce po zahájení studia, během nebo krátce před dokončením studia střední školu opustili.

4.1. Příčiny a důvody předčasného odchodu mladých lidí z počátečního vzdělávání

Všechny příčiny a důvody předčasných odchodů ze vzdělávání jsou do značné míry velmi individuální záležitosti. Jak mnohokrát pracovníci úřadů práce uvedly, nelze je striktně kategorizovat, většinou se navzájem prolínají, doplňují nebo někdy dokonce tvoří jakýsi začarovaný kruh. Na základě vyjádření respondentů jsme se přesto pokusili definovat tři základní pilíře, které mají vliv a bývají příčinou či důvodem předčasného odchodu mladých lidí z počátečního vzdělávání.

Jedná se o příčiny a důvody související:

- s rodinou, rodiči a rodinným zázemím,
- výhradně s mladým člověkem,
- se školou.

4.1.1 Příčiny a důvody související s rodinou, rodiči a rodinným zázemím

Během rozhovorů s pracovníky úřadů práce se ukázalo, že pravděpodobně největší vliv na mladého člověka má rodina a její zázemí. Jak uvedl jeden z respondentů:

“Především rodinu (rodiče a zázemí) lze považovat za alfu a omegu předčasných odchodů z počátečního vzdělávání.”

Z odpovědí pracovníků úřadů práce vyplývá, že jde velmi často o mladistvé se **sociálně slabším zázemím**, kde vzdělání rodičů bývá nízké (základní) a jeden z rodičů většinou nepracuje (příp. oba jsou nezaměstnaní) a pokud pracuje, tak většinou na střídavě krátkou dobu. **Rodiče uvažují v intencích peněz a hmotných statků. Rodina je mnohdy dlouhodobě** (často i několik generací) **zvyklá žít ze sociálních dávek**. Jedná se většinou o rodinu s více dětmi, kde starší děti mají na starosti své mladší sourozence.

Velmi často se podle pracovníků úřadů práce jedná o mladé lidi z romských rodin, kde prioritou není vzdělávání a tudíž zde **silně chybí motivace ke vzdělávání**. Rodičům bývá jedno, že děti nechodí do školy a že se neučí. V těchto rodinách **není zájem zabezpečit a podporovat dítě na střední škole**, naopak v některých případech bývají i tendence zakázat dítěti po základní škole jít dále studovat.

Výsledky šetření ukazují, že v sociálně slabších rodinách (kde prioritou není vzdělávání) jsou rodiče často přesvědčeni, že mít vyšší než základní vzdělání v životě není potřeba. Tento postoj a názor zaujímá většinou i **mladý člověk, který je ovlivňován především názory a postoji svých rodičů**. Názor mladého člověka samozřejmě ovlivňují i jiní lidé, ukazuje se však, že poslední slovo (a největší váhu) zde mají zejména rodiče.

¹ Podle pracovníků úřadů práce není mnoho dětí, které by se ocitly na úřadě práce, aniž by si předtím nepodaly přihlášku na střední školu. Ukazuje se však, že problémem zřejmě bývá zajistit, aby se zúčastnily přijímacího řízení nebo do školy nastoupily, a že kritické jsou zejména první měsíce v 1. ročníku na střední škole.

Mladí lidé, kteří odejdou předčasně z počátečního vzdělávání, měli na škole velmi často problémy s kázní, výchovnými přestupky a prospěchem. Jak uvedl jeden z respondentů, důvodem těchto problémů bývají především **rodiče, kteří se dětem dostatečně a správným výchovným směrem odmalička nevěnují a kteří je nevedou k učení.**

Někteří respondenti uvedli, že **mladí lidé** ze sociálně slabšího prostředí pokud mají zpočátku zájem studovat na střední škole (a nastoupí do ní), postupně motivaci ke vzdělávání mohou ztratit. Buď se jim ve škole nedaří, nebo se jim ve škole daří, ale **narazí na své rodinné zázemí (na zvyky, názory a postoje svých rodičů, na jejich nedostatečnou podporu a vedení, životní styl rodiny, na nedostatečnou finanční podporu) a kontakty,** z tohoto důvodu mohou potom svoje vzdělávání předčasně ukončit.

Další skupinou jsou podle respondentů mladiství z rodin s naopak (někdy i velmi) dobrým finančním zázemím, ale **rodiče** jsou zaneprázdnění (podnikatelé) a **nemají na děti čas nebo nemají zájem si na ně čas udělat.** Lze sem zařadit i **nepodnětné rodiny,** kdy **rodičům bývá jedno, co se děje s jejich dětmi.**

Jak ukazují dosavadní statistické průzkumy, určitý vliv na to, jakého vzdělání mladý člověk dosáhne, má vzdělání rodičů (zejména matky). Čím vyššího vzdělání rodiče dosahují, tím větší šanci má mladý člověk na to, aby dokončil střední školu, příp. pokračoval v dalším studiu. Vedle vzdělání rodičů je rovněž důležitý zájem o dítě. Zájem rodičů a jeho intenzita, aby dítě mělo střední školu, silně ovlivňují vzdělávací dráhu (i její délku) dítěte. Ukazuje se, že zřejmě existuje vztah mezi intenzitou podpory a zájmu ze strany rodičů a tím, že dítě dosáhne středního vzdělání. Pokud rodiče vedou dítě k tomu, aby vystudovalo některou ze středních škol, většinou je vše na dobré cestě, aby se mu to podařilo. Občas se však **zájem rodičů a jeho intenzita** projevují **nesprávným směrem.** Rodiče tlačí dítě do jiného či náročnějšího oboru vzdělání, než o který má zájem nebo ke kterému má předpoklady.

V životě bohužel nastávají situace, které způsobí, že to, co dříve normálně fungovalo, se jakoby mávnutím kouzelného proutku změní. V důsledku nějaké (většinou negativní) **životní události** (nebo událostí) **v rodině** se z bezproblémového žáka/studenta najednou stane mladý člověk, který začne mít se školou problémy. Z šetření vyplývá, že takovéto situace nastávají zejména **v případě vážných neshod v rodině, rozvodu, úmrtí, zdravotních (fyzických, psychických) problémů, vážného úrazu, zhoršení finanční situace rodiny, ztráty zaměstnání apod.**

Praxe ukazuje, že tendence k předčasným odchodům z počátečního vzdělávání mají rovněž **děti bez rodinného zázemí.**

Pracovníci úřadů práce se vesměs shodují v tom, že pokud mladý člověk předčasně odejde z počátečního vzdělávání (z jiných než rodinných důvodů) a má dobré rodinné zázemí, kde rodiče mají zájem o to, aby dítě mělo střední školu, pak u mladého člověka bývá častější snaha vrátit se zpět do školy a zkusit začít studovat jiný obor.

4.1.2 Příčiny a důvody související výhradně s mladým člověkem

Vedle rodiny a rodinného zázemí dalšími příčinami či důvody předčasných odchodů z počátečního vzdělávání bývají události či okolnosti, které souvisejí výhradně s osobností mladého člověka.

Může se jednat o **životní událost(i), která(é) přímo souvisí s mladým člověkem** jako např. různé **zdravotní problémy, úraz, dlouhodobá nemoc, problémy s drogami, šikana,** ale i **stěhování, těhotenství a péče o dítě apod.**

Příčinou či důvodem předčasného odchodu mladých lidí ze vzdělávání bývá i **osobnost, životní a pracovní návyky, názory a postoje,** kterým se mladí lidé naučili (a které získali) v prostředí, ve kterém vyrůstali. V této souvislosti pracovníci úřadů práce velmi často jako důvody odchodu těchto lidí z počátečního vzdělávání uváděli **nedostatečnou motivaci a nezájem se vzdělávat, neochotu nést odpovědnost a překonávat překážky - dojíždění,**

bydlení na internátu (snaha volit cestu nejmenšího odporu), **neochotu učit se, kázeňské problémy, problémy s docházkou a zálibení v něčem jiném, než je škola.**

Z názorů pracovníků úřadů práce vyplývá, že **mladí lidé si velmi často neuvědomují závažnost svého rozhodnutí odejít ze školy ani jeho dopady.**

4.1.3 Příčiny a důvody související se školou

Řada respondentů v rámci tohoto šetření jako důvod předčasného odchodu ze vzdělávání zmiňovala **špatnou volbu oboru vzdělání** jednak podle oborového zaměření a dále podle náročnosti.

Jako hlavní příčinu špatné volby pracovníci úřadů práce uváděli fakt, že mladí lidé, kteří se ocitli takto předčasně na úřadě práce, mají velmi často **zkreslené a povrchní představy o tom, jaké profese a obory vzdělání existují, co jaká profese obnáší, co je s jakým oborem vzdělání spojeno, jaké předměty v sobě studium oboru zahrnuje.**

Jako další příčina byla uváděna skutečnost, že **na rozhodnutí jakou školu si vybrat měl vliv někdo (z rodiny, ze školy či jejich okolí), kdo je nasměroval k nesprávnému rozhodnutí, anebo na to rozhodnutí byli sami a neměli nebo nevěděli na koho se obrátit.**

V jednom případě respondent rovněž uvedl jako příčinu fakt, že **děti se občas nedostanou na školu, kterou by chtěly studovat.** Výsledkem je potom škola, na kterou se sice dostaly, ale která je nebaví, a proto následně studium přeruší.

Důvodem předčasného odchodu ze vzdělávání v průběhu 1. ročníku může být rovněž **nezvládnutí přechodu ze základní na střední školu.** Jestliže děti byly zvyklé na nějaké prostředí, výukový a pracovní režim a kolektiv na základní (speciální) škole a následně jsou v novém prostředí samy a nikoho tam neznají, nemusejí být schopny vždy v této nové životní situaci obstát.²

Špatný prospěch bývá velmi častou příčinou předčasného odchodu ze vzdělávání. Vedle rodiny je to další velmi důležitý faktor, který ovlivňuje mladého člověka v rozhodnutí, zda skončit se vzděláváním **na základní škole** či pokračovat dále na střední škole. Pokud se dětem ve škole nedaří, tj. mají špatné známky a zároveň se jim tam nelíbí, mají neshody s učitelem (učiteli), svými vrstevníky, mají pocit, že tam chodí za trest, bojí se do školy chodit nebo vidí ve spojitosti se školou spíše negativa, pravděpodobnost o zájem jít na střední školu a úspěšně ji absolvovat se o to více snižuje. Základní škola navíc **silně ovlivňuje názor mladých lidí na vzdělávání v dlouhodobém výhledu.**

Dále je to **špatný prospěch v souvislosti s náročností a nezvládnutím učiva na střední škole,** kde vedle intelektu, zájmu a předpokladů pro daný obor významnou roli hraje **ochota a schopnost učit se a přizpůsobit se náročnějšímu vzdělávacímu prostředí.**

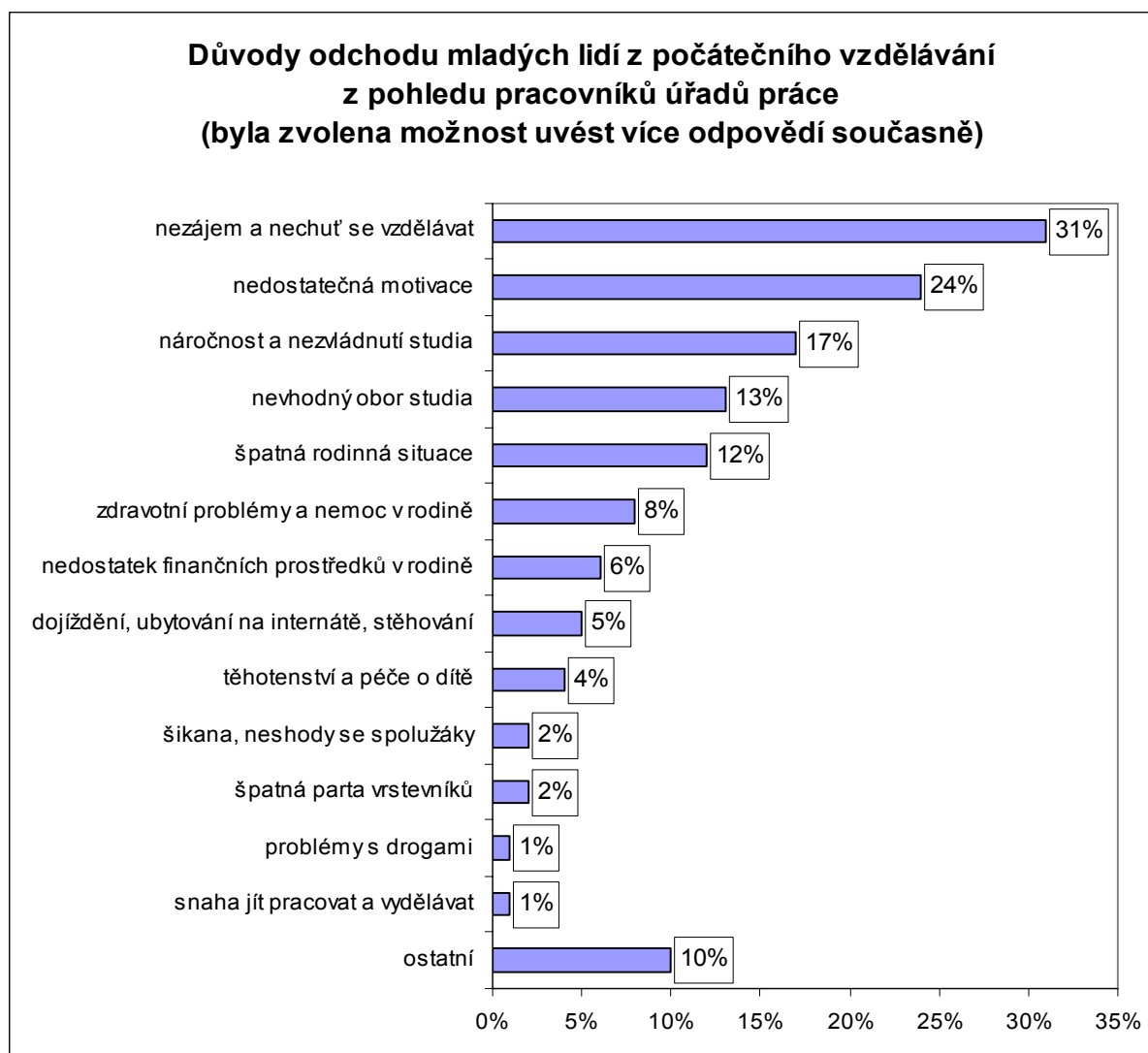
Problém s jedním předmětem (nebo několika málo předměty) na střední škole bývá rovněž důvodem nedokončení střední školy. Velkou roli kromě intelektu, zájmu a předpokladů v tomto případě mnohdy hraje **vztah, sympatie a komunikace mladého člověka a vyučujícího daného předmětu.**

4.1.4 Nejfrekventovanější příčiny a důvody předčasného odchodu mladých lidí z počátečního vzdělávání

Pro objektivní zjištění nejfrekventovanějších příčin (důvodů) předčasného ukončení počátečního vzdělávání lze využít kvantitativní statistické výsledky vyplývající z dotazníkového šetření realizovaného NÚOV na jaře 2005.

² Pokud děti na střední škole neuspějí, mají většinou obavy z toho začít studovat jinou střední školu, neboť mají strach z případného opětovného nezdaru.

Výsledky šetření ukázaly, že **nejčastějším důvodem**, proč mladí lidé předčasně odcházejí z počátečního vzdělávání, je podle pracovníků úřadů práce **nezájem a nechuť mladých lidí se vzdělávat (31 %)** a dále **nedostatečná motivace (24 %)**. Jedná se o důvody, které se vztahují především k názoru, k postoji a osobnosti mladého člověka, který je utvářen a ovlivněn nevyčísitelnou řadou faktorů (viz kapitoly 4.1.1 - 4.1.3).

Velmi častou příčinou předčasného odchodu bývá rovněž náročnost a nevládnutí učiva (17 %), se kterou může souviset i čtvrtá nejfrekventovanější příčina a sice **nevhodná volba oboru (13 %)**. Důvodem k odchodu pak následně velmi často bývá špatný prospěch či nezájem daný obor vzdělání dále studovat. V případě, že mladý člověk z tohoto důvodu předčasně ukončí střední školu, je důležité, aby byla tato špatná volba co nejdříve napravena. Klíčová je v tomto případě dostatečná motivace k tomu, aby mladý člověk zkusil nastoupit na jinou školu. Někdy tato motivace vychází přímo z mladého člověka, jindy je potřeba včas k této motivaci dopomoci.

Poměrně frekventovanou příčinou bývá i špatná rodinná situace (12 %), kde se může jednat o problémy jak finančního (6 %), hmotného charakteru, tak i o narušené rodinné vztahy, vazby, zdravotní problémy a nemoc v rodině (8 %), ztrátu zaměstnání apod.

4.2. Postoje a názory mladých lidí po jejich předčasném odchodu z počátečního vzdělávání

V rámci kapitoly „Postoje a názory mladých lidí po jejich předčasném odchodu z počátečního vzdělávání“ jsou zaznamenány názory a zkušenosti pracovníků úřadů práce,

kteří se týkají postojů a názorů mladých lidí se základním vzděláním v době, kdy se přijdou zaevidovat na úřad práce, a v době, kdy jsou na úřadě práce evidováni již delší období. Cílem rozhovorů byla rovněž snaha zjistit od pracovníků úřadů práce, jaké si myslí, že mají tito lidé možnosti v případě, že mají zájem jít opět studovat (vrátit se na školu či do vzdělávání) nebo si nějakým způsobem zvýšit svoji kvalifikaci.

4.2.1 Postoje a názory mladých lidí v době, kdy přijdou na úřad práce

Postoje a názory mladých lidí se základním vzděláním, kteří se přijdou přihlásit na úřad práce, jsou ovlivňovány jejich osobnostní charakteristikou, dosavadními životními zkušenostmi, podmínkami a (rodinným a sociální) zázemím. **Velkou roli v postojích a názorech mladého člověka sehraávají příčiny a důvody jeho předčasného odchodu ze vzdělávání.** Jedná se velmi často o příčiny, které mohou být i důvodem toho, proč nezaměstnaný mladý člověk po odchodu z počátečního vzdělávání zaujímá negativní postoj ke vzdělávání, a to jak k počátečnímu (souvisejícímu s návratem do školy), tak i k dalšímu vzdělávání (v tomto případě se mají na mysli zejména vzdělávací aktivity úřadů práce).

Z rozhovorů vyplývá, že pracovníci úřadů práce rozčleňují mladé lidi se základním vzděláním, kteří se přicházejí přihlásit na úřad práce, do dvou základních skupin. První skupinu v menšinovém zastoupení tvoří mladí lidé, kteří jsou motivováni k aktivnímu řešení své životní situace, tj. mají zájem o návrat do vzdělávání či jít pracovat. Druhou skupinou bohužel **zřejmě ve většinovém zastoupení jsou mladí lidé, kteří nejsou dostatečně motivováni k tomu, aby hledali aktivní řešení své životní situace.**

Řada respondentů se shodla na tom, že mladý člověk se základním vzděláním, který má zájem pracovat i jako mladistvý (nebo se vzdělávat) a je jen trochu šikovný, tak pracuje (vzdělává se). Pokud ovšem zájem pracovat (či vzdělávat se) nemá, jen těžko lze očekávat, že se jeho životní situace změní.

V následujícím textu jsou shrnuty poznatky a zkušenosti pracovníků úřadů práce získaných během jejich práce s cílovou skupinou. Z odpovědí respondentů vyplývá, že stejně jako v případě příčin a důvodů předčasného odchodu ze vzdělávání nelze postoje a názory mladých lidí se základním vzděláním striktně kategorizovat a zobecňovat. Během rozhovorů na toto téma se dále ukázalo, že respondenti mají do jisté míry podvědomě tendenci hovořit o těch postojích a názorech mladých lidí, se kterými se setkávají nejčastěji. Tomu odpovídají i následující výsledky šetření v této oblasti.

Podle pracovníků úřadů práce **se mnohdy jedná o mladé lidi a zejména mladistvé, kteří žijí ze dne na den, jsou se sebou a se svou životní situací, ve které se nacházejí, spokojeni** (některým se tato životní situace dokonce líbí). Nejsou nespokojeni, ani pokud jsou na úřadě práce evidováni delší dobu. Zajímavé je, že **poměrně často tito mladiství uvádí, že mají poměrně dobrou rodinnou finanční situaci (přestože velmi často jedním z hlavních zdrojů rodiny, ve které žijí, bývají sociální dávky).** Jedním z důvodů proč si to myslí, je zřejmě fakt, že jinou životní úroveň neznají.

Z šetření dále vyplývá, že někteří mladí lidé ve své životní situaci nalézají hodně pozitiv - volný čas, parta lidí, kteří jsou v podobné situaci atd., **na druhou stranou ale rovněž uvádí, že jejich situace jim přináší i jistá negativa** - nudí se; mají pocit, že nikam nepatří; mají pocit nedostatku peněz atd. Zároveň tato negativa bohužel nejsou dostatečnými motivy k tomu, aby mladí lidé začali svoji situaci řešit.

Řada pracovníků úřadů práce se shodla v tom, že **mladí lidé mnohdy nevědí, co by měli dělat, a nemají přehled.** Mnohdy se nesnaží svou životní situaci, která bývá spojena s řadou překážek, aktivně řešit. **Snaží se o cestu nejmenšího odporu nebo prostě čekají, co bude. Někteří z nich bývají překvapeni tím, že by si práci měli hledat sami.**³

³ Několik respondentů během rozhovorů uvedlo, že uchazeči o zaměstnání se mnohdy snaží využívat nejrůznějších praktik k tomu, aby žádné zaměstnání nezískali (příp. aby získanou práci nemuseli vykonávat).

Jeden z respondentů uvedl, že **míra aktivity těchto mladých lidí bývá různá. Nezaměstnaní mladí lidé velmi často čekají, že jim práci nalezne úřad práce. Jejich představa o práci bývá taková, že by měla být lehká a dobře placená.**

Praxe ukazuje, že v regionech s vysokou nezaměstnaností velmi často mladiství mají přehled o tom, že šance na sehnání zaměstnání (pro ně jako pro mladistvé) jsou malé. Velmi často toho využívají jako výmluvy k tomu, aby nemuseli nic dělat (ani pracovat, ani se vzdělávat).

Respondent z úřadu práce v Praze uvedl, že **by mohl být v jejich kraji (v porovnání s ostatními regiony) zřejmě nižší podíl dětí, které zůstávají nečinné, tj. které nemají o nic zájem - ani o studium, ani o práci.** Vysvětluje si to charakteristikou a možnostmi prosperujícího velkoměsta, ve kterém je větší zastoupení vzdělávací nabídky i pracovních příležitostí.

Specifickou a poměrně početně zastoupenou skupinou jsou mladí lidé ze sociálně slabších rodin (zejména romského původu). Jak výsledky šetření ukazují, zůstávají-li tito lidé ve svém rodinném a sociálním prostředí, velmi často „řeší“ svou situaci tak, jak to vidí u svých rodičů. Životním krédem se mnohdy stává nepracovat (když tak příležitostně), žít na sociálních dávkách a otázku vzdělání neřešit.⁴

4.2.2 Postoje a názory mladých lidí v pozdějším věku

Výzkum se zaměřoval rovněž na postoje a názory mladých lidí se základním vzděláním, kteří jsou na úřadě práce (ať již souvisle či přerušovaně) evidováni v delším časovém období. V tomto směru se šetření zúžilo zejména na mladé lidi, kteří po odchodu z počátečního vzdělávání většinou neměli zájem vrátit se do vzdělávání a ani si nenašli trvalejší zaměstnání a kteří zůstali nebo se opakovaně vrací do evidence úřadů práce. Zúžení předmětu šetření se ukázalo jako nezbytné, neboť jak uváděli mnozí pracovníci úřadů práce, přehled mají pouze o postojích a názorech těch mladých lidí se základním vzděláním, kteří jsou jako uchazeči o zaměstnání registrováni na úřadu práce.

Z rozhovorů s pracovníky úřadů práce vyplývá, že to jaký **postoj a názor** nezaměstnaní mladí lidé se základním vzděláním zaujímají s odstupem času, **je zřejmě** (stejně jako v době, kdy přijdou na úřad práce) **velmi ovlivněno jejich osobnostní charakteristikou, nabytými životními zkušenostmi, podmínkami a zázemím. Postoj a názor na vzdělávání většinou (v různé intenzitě) stále ovlivňují příčiny a důvody jejich předčasného odchodu ze vzdělávání.**

Z šetření vyplývá, že **zřejmě nejčastější je stále negativní postoj a názor na vzdělávání, kde hlavní příčinou bývá neexistence dostatečně silného podnětu, který by ten postoj změnil.**

Mladí lidé si obvykle zvyknou na určitý životní styl, který se jim nechce měnit a se kterým jsou více méně spokojeni. Místo aktivního řešení své nezaměstnanosti mnohdy hledají důvody, proč to nelze změnit.

V delším časovém období, které bývá obtížné specifikovat, neboť je to velice individuální záležitost, **může docházet ke změně v postoji mladého člověka ke vzdělávání i k dosavadnímu stylu života. Důležitou roli v tomto případě hraje nově vzniklý podnět, který je dostatečně silný k tomu, aby mladého člověka přiměl k akci.**

K tomu dochází zejména, když **daný jedinec opustí prostředí, ve kterém se do té doby nacházel.** Často je to tehdy, když **nalezne partnera, založí rodinu nebo se osamostatní.** Často zde následně **vzniká finanční potřeba,** která začne mladého člověka motivovat a zvýší jeho zájem o práci. Jestliže vidí, že nemůže sehnat se základním vzděláním práci (dobře placenou práci), přichází na řadu i otázka vzdělávání.

⁴ Jak uvedl jeden z respondentů, mladí lidé z těchto rodin jsou mnohdy velmi znalí toho, co mohou ze systému sociálních dávek získat.

Postoj ke vzdělávání (k práci) se může rovněž změnit v 18 letech. V tomto věku končí nárok rodičů na přídavek na dítě a mladý člověk opouští věkovou kategorii mladistvých, čímž se mu šance na získání zaměstnání zvyšuje.

4.2.3 Návrat do školy (pro navázání/dokončení studia), jiná forma studia

Zjišťování názorů a postojů pracovníků úřadů práce na návrat nezaměstnaných mladých lidí se základním vzděláním ke vzdělávání bylo během rozhovorů směřováno do dvou oblastí. Stejně jako v případě předchozích dvou kapitol jsme se zaměřili na vzdělávací možnosti v době, kdy mladý člověk se základním vzděláním přijde na úřad práce, a v době, kdy je na úřadě práce evidován již delší dobu.

Zajímali jsme se o to, jaké mají pracovníci úřadů práce zkušenosti se spoluprací škol a s tím, jaké jsou vzdělávací možnosti v této oblasti v rámci jejich regionu (případně obecně). V rámci tohoto tématu jsme se zaměřili na vzdělávací možnosti, které nejsou v kompetenci úřadů práce ani akreditovaných rekvalifikačních středisek, a sice na denní studium na školách a na další formy vzdělávání pro dospělé.

Návrat do školy - denní studium:

Z rozhovorů s pracovníky úřadů práce vyplývá, že **šance na návrat do denního studia se u mladého člověka se základním vzděláním (který se ocitne na úřadě práce) s narůstajícím věkem snižují.** Se zvyšujícím se věkem se většinou postupně začínají objevovat další příčiny a faktory, které návrat a studium tohoto typu vzdělávání znesnadňují či dokonce znemožňují. **Umožnění brzkého návratu se zde ukazuje být jako velmi zásadní a klíčové.**

Spolupráce úřadů práce se školami, které nabízejí denní studium, je zřejmě při návratu mladých lidí do vzdělávání na velmi dobré úrovni. Problém nastává v případě, kdy se pracovník úřadu práce snaží na školu dostat mladého člověka, který měl předtím nějaké kázeňské či výchovné problémy.

Jiná forma studia:

Téma „Jiná forma studia“ pro nezaměstnané mladé lidi se základním vzděláním bylo zodpovězeno jen velmi malým okruhem oslovených pracovníků úřadů práce, neboť ne každý pracovník měl zkušenosti v této oblasti. Získány byly odpovědi, které ukazují na skutečnost, že **nabídka dalšího vzdělávání pro dospělé se základním vzděláním je spíše malá a že lepší vzdělávací nabídka v případě dálkového či kombinovaného studia je (v porovnání s učebními obory) spíše u maturitních oborů.** Podle pracovníků úřadů práce na poptávku po dalším vzdělávání lépe reagují soukromé školy.

Někteří z respondentů uvedli, že pro zvýšení stupně vzdělání je bohužel současný vzdělávací systém ještě málo rozvinutý. Stále je zde mnoho překážek pro vzdělávání dospělých, ať již z hlediska vzdělávací nabídky, tak i z hlediska uznávání kvalifikací. Distanční a kombinované studium je podle nich pro řadu lidí příliš dlouhé a náročné (organizačně i finančně).

4.3. Spolupráce úřadů práce s mladými lidmi se základním vzděláním

Mladý člověk, který předčasně odejde ze vzdělávání a přichází se zaevidovat na úřad práce, se v první fázi a následně po celou dobu své působnosti na úřadě práce setkává s pracovníkem úřadu práce, který má na starosti zprostředkování zaměstnání, tj. se zprostředkovatelkou/zprostředkovatelem (častěji na této pozici bývají ženy).

Možnosti, které zprostředkovatel(ka) může mladému člověku se základním vzděláním nabídnout, tak aby mohl aktivně řešit svou životní situaci, jsou následující:

- pokusit se o návrat do školského vzdělávání (kde na tuto možnost je kladen největší důraz),

- zúčastnit se poradenských, vzdělávacích a rekvalifikačních aktivit, které uchazečům o zaměstnání nabízejí úřady práce,
- získat zaměstnání a jít pracovat.

Přes zprostředkovatele(ku) se může mladý člověk dále setkat s pracovníky, kteří mají na starosti poradenství, vzdělávání a rekvalifikace. Na rozdíl od zákonem stanovených pravidel, která (v souvislosti s evidencí) uchazečem musí být dodržována, přihlášení se či využití vzdělávací, poradenské, informační a rekvalifikační aktivity úřadů práce je ze strany uchazeče vesměs dobrovolné. Pokud ji mladý člověk nevyužije, nemůže být sankcionován. Sankce přicházejí až tehdy, když s danou aktivitou souhlasil, ale nedodrжуje některá z pravidel, která jsou s ní spojena. V praxi se to ukazuje jako problém, protože to mnohdy mladé lidi nenutí k tomu, aby o danou aktivitu projevíli zájem.

4.3.1 Rekvalifikace

Úřady práce v rámci svých aktivit mohou mladým lidem se základním vzděláním nabídnout některé ze svých vzdělávacích či poradenských aktivit. Významnou část vzdělávacích aktivit tvoří zejména rekvalifikace, tj. rekvalifikační kurzy, po jejichž úspěšném absolvování frekventanti kurzu získávají akreditované „Osvědčení“ MŠMT ČR s celostátní platností o zaučení do daného oboru a profese. Rekvalifikační kurzy jsou nabízeny (jako možná alternativa) všem mladým lidem se základním vzděláním, kteří nemají zájem se vrátit zpět do školy.

Během rozhovorů vedených na úřadech práce se ukázalo, že řada respondentů se shoduje v tom, že **zájem o rekvalifikace ze strany nezaměstnaných mladistvých i mladých lidí se základním vzděláním po předčasném odchodu ze školy je poměrně malý**. Pracovníci úřadů práce tohoto šetření vidí **zásadní problém v nedostatečné motivaci mladého člověka**. Všichni se vesměs shodují na tom, že základem všeho je, aby mladý člověk chtěl být aktivní a měl zájem svoji životní situaci řešit.

Výsledky šetření ukazují, že **rekvalifikační kurz určený pouze mladistvým je úřadem práce v regionu s nízkou nezaměstnaností nabízen spíše ojediněle. V regionech s vysokou nezaměstnaností a vysokým počtem nezaměstnaných mladých lidí se základním vzděláním je tento kurz nabízen častěji, v některých případech běžně.**

Pokud jsou mladiství a mladí lidé se základním vzděláním zařazováni do rekvalifikačních kurzů, které jsou nabízeny i ostatním uchazečům, potom **pro člověka se základním vzděláním jsou některé typy rekvalifikací delší a časově náročnější**, než-li pro člověka např. s výučním listem.

Rekvalifikační kurzy jsou financovány úřady práce, které na tento účel mají speciálně vyhrazený finanční rozpočet, se kterým musí hospodařit. **V zájmu úřadu práce je, aby rekvalifikace byly především smysluplné** (je monitorována účelovost vynaložených finančních prostředků), neboť náklady na ně nejsou zanedbatelné. **Žádost o akreditovanou rekvalifikaci si může sice podat každý nezaměstnaný, ne vždy však musí být schválena.**

Uchazečům o zaměstnání jsou nabízeny **většinou rekvalifikační kurzy na profese, které jsou v daném regionu žádané.**

V případě zájmu nezaměstnaného o rekvalifikační kurz se specifickým zaměřením je obvykle vyžadován příslib zaměstnání (od potenciálního zaměstnavatele) či podnikání.

Rekvalifikační kurz (včetně praxe) je zajišťován akreditovaným rekvalifikačním zařízením.⁵

⁵ Během šetření jsme se setkali s následujícími rekvalifikačními kurzy pro mladé lidi se základním vzděláním, které zde uvádíme jako příklady: kovoobrábění, švadlena, svářečské práce, pomocné práce v kuchyni, prodavačské práce, zaučení v hostinské činnosti a pomocné zednické práce.

Každému uchazeči, který nastoupí do rekvalifikace, od prvního dne vzniká nárok na hmotné zabezpečení při rekvalifikaci.⁶

Uplatnění po rekvalifikaci si nezaměstnaný musí zajistit sám. Úřad práce v tomto směru spíše funguje jako poradní, pomocný a informační zdroj.

Při hledání pracovního místa mladý člověk i po získání rekvalifikace mívá problém obstát v konkurenci na trhu práce.

Z výsledků šetření vyplývá, že **zájem o mladistvé ze strany zaměstnavatelů je velmi malý**. Poměrně často respondenti uváděli, že **i po rekvalifikaci mají mladiství problémy s nalezením zaměstnání právě proto, že jsou ještě mladiství**. Aby poznatky a zkušenosti získané během rekvalifikačního kurzu mladiství do doby, než jim bude 18 let nezapomněli, doporučují někteří pracovníci začít s jejich rekvalifikací až v pozdějším věku.

4.3.2 Projekty úřadů práce týkající se nezaměstnaných mladých lidí se základním vzděláním

V době, kdy byly realizovány rozhovory s pracovníky úřadů práce, byly na úřadech práce zahájeny, realizovány či plánovány projekty podporované ESF a (přes MPSV) státním rozpočtem ČR. Tato skutečnost vedla ke snaze získat obecně více informací o projektech či programech úřadů práce, které se týkají mladých lidí se základním vzděláním.

Na dané téma odpovídal menší okruh oslovených pracovníků úřadů práce, neboť ne každý pracovník měl znalosti a zkušenosti v této oblasti. Pokud tyto znalosti a zkušenosti respondent měl, ne vždy byl schopen o projektech a programech svého úřadu práce hovořit komplexně a vyčerpávajícím způsobem.

Následující příklady z praxe nemají odrážet, jaké celorepublikové programy a projekty spojené s danou tematikou existují, ale mají být pouze jakousi sondou toho, jaké regionální projekty a programy pro nezaměstnanou mládež byly, jsou realizovány nebo plánovány.

- **Ústecký kraj**

Úřad práce v Mostě vytvořil projekt zaměřený na mladistvé a na jejich rekvalifikaci. Projekt je realizován zhruba 7-8 let. Je nabízen všem mladým lidem se základním vzděláním. Během projektu mladí lidé nejdříve navštěvují motivační kurz, ve kterém si mimo jiné prohlédnou dílny, prostory určené pro výuku rekvalifikačních kurzů. Po motivačním kurzu je jim následně nabídnuto šest rekvalifikačních oborů, ze kterých si jeden vyberou a kterému se pak učí zhruba 5 měsíců. Podmínkou úspěšného ukončení rekvalifikačního kurzu je rovněž absolvování měsíční praxe v oboru. Cílem je, aby tito lidé byli po získání rekvalifikace následně zaměstnání většinou u toho zaměstnavatele, kde tuto praxi vykonávali. Projekt je připraven tak, aby zde probíhala i komunikace v rámci osobnostního a sociálního rozvoje mladistvého (řeší se problém s alkoholem, drogami atd.), vše se řeší ve spolupráci s vedoucím osobnostního rozvoje. Součástí programu jsou i výjezdy a výlety.

- **Moravskoslezský kraj**

Na úřadě práce v Ostravě se již několik let postupně snaží všechny mladistvé, kteří se u nich objeví, zařadit do Střediska pro nezaměstnanou mládež. Středisko je určeno pro mladistvé, výjimečně na doporučení psychologa může být zařazen i člověk, kterému je 18, 19 příp. i více let. Mladiství sem chodí pravidelně každý den na 2-3 hodiny zhruba 3 měsíce, získávají základní pracovní návyky, jsou zde organizovány sociální a vzdělávací (motivační) programy (učí se psát životopis, učí se jak jednat na úřadech), mají zde různé pracovní

⁶ „Rekvalifikace se uskutečňuje na základě dohody mezi úřadem práce a uchazečem o zaměstnání nebo zájemcem o zaměstnání, vyžaduje-li to jejich uplatnění na trhu práce. Za účastníka rekvalifikace hradí úřad práce náklady rekvalifikace a může mu poskytnout příspěvek na úhradu prokázaných nutných nákladů spojených s rekvalifikací. Po celou dobu rekvalifikace má uchazeč o zaměstnání nárok na podporu při rekvalifikaci, s výjimkou dob uvedených v § 44 odst. 1.“ (Zákon o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb.)

činnosti (pracují v kuchyňce, na zahradě, v dílnách - kde vidí jak rekvalifikační kurzy probíhají a jaká je jejich náplň) a seznámí se s nabídkou rekvalifikačních kurzů.

- **Vysočina**

Na úřadě práce v Jihlavě ve spolupráci s místní charitativní organizací a po domluvě s místním učilištěm realizují během posledních několika let projekt, který je zaměřen na nezaměstnané mladé lidi se základním vzděláním. Projekt umožňuje mladým lidem, kteří mají z různých důvodů malou šanci uplatnit se na trhu práce, pomoci změnit jejich výchozí podmínky tak, aby našli zaměstnání nebo pokračovali v dalším vzdělávání. V praxi to pro ně znamená absolvovat desetiměsíční (re)kvalifikační kurz, v němž získají základní znalosti a praktické dovednosti ve vybraném oboru (malíř-natěrač, pomocný truhlář a švadlena-šička), dále získají pracovní návyky, přizpůsobí se režimu „chození do práce“, naučí se vycházet s mistry a spolupracovníky atd. S frekventanty pracují tři mistři odborného výcviku, asistent osobnostního rozvoje a vedoucí projektu. Kurz je ukončen závěrečnou zkouškou, na jejímž základě uchazeč obdrží osvědčení akreditované MŠMT. Specifikem oproti jiným školícím zařízením je mimo jiné průběžná práce na osobnostním vývoji klientů a následná pomoc při vyhledávání a udržení zaměstnání po dobu 1 roku po ukončení kurzu.

- **Jihomoravský kraj**

Úřad práce ve Vyškově na Moravě v době šetření připravoval ve spolupráci s Romským centrem zaměstnanosti vzdělávací program zaměřený na mladistvé (pozn. nejen romského původu).

- **Karlovarský kraj**

Za finanční podpory ESF na úřadě práce v Sokolově v době šetření začínal projekt zaměřený na mladé lidi do 26 let s úplným a neúplným základním vzděláním. Podařilo se jim sestavit jednu třídu lidí s neúplným základním vzděláním a jednu třídu s úplným základním vzděláním. Převážně se tohoto projektu účastní mladiství. Na základě dohod se školami v rámci regionu frekventantům první třídy zmiňovaný projekt umožňuje, aby si dodělali základní vzdělání a v případě zájmu pokračovali se vzděláváním na střední škole. Frekventantům druhé třídy projekt umožňuje, aby se vrátili do vzdělávání a nastoupili na střední školu. U většiny učebních oborů je možné přijetí bez přijímacích zkoušek.

- **Olomoucký kraj**

Na úřadě práce v Šumperku vytváří projekty, které pomáhají uvést do praxe „pilotní“ rekvalifikace. Projekt vysloveně zaměřený na mladistvé se základním vzděláním nemají, ale realizují projekt s rekvalifikacemi pro lidi se základním vzděláním bez rozdílu věku. Příkladem je rekvalifikační program – pracovník hypermarketu (projekt je spolufinancován ESF), kde praxe je vykonávána přímo na půdě hypermarketu a účastníci programu mohou získat 3 rekvalifikační osvědčení pro 3 různé pracovní činnosti.

- **Liberecký kraj**

Od podzimu 2005 je na úřadě práce v Jablonci nad Nisou realizován jednoletý projekt (za finanční podpory ESF), který má za cíl minimalizovat počet žáků, kteří úspěšně nedokončí studium na SOU a SOŠ, a tím snížit počet potenciálních nezaměstnaných uchazečů o práci se základním vzděláním. Projektu se účastní celkem 70 žáků třetích ročníků u SOU a čtvrtých ročníků u SOŠ, kterým hrozí, že by úspěšně nedokončili školu. Výběr žáků byl ponechán na pracovnících vybraných SOU a SOŠ. Hlavní náplní projektu je napomáhat vybraným žákům v průběhu posledního školního roku tak, aby školu úspěšně dokončili. Pomoc pro každého žáka spočívá v zajištění poradenské činnosti, kterou má na starosti výchovný poradce, v zajištění odborné sociální přípravy, kterou má na starosti psycholog a v zajištění odborné studijní činnosti, kterou má na starosti pedagog žáka (pedagog předmětu, ve kterém má žák problémy a díky kterému by školu nemusel úspěšně dokončit). Práce výchovného poradce a psychologa (jako týmu) spočívá zejména v individuální práci se žákem, v diagnostice na zjištění příčin (z jakého důvodu, příčin by žák nemusel dokončit školu) a ve vypracování posudku a individuálního programu pomoci. Práce

pedagoga spočívá v zajištění „doučení“ v problémovém předmětu tak, aby bylo docíleno maximální úspěšnosti při závěrečných zkouškách.

V době šetření byl na tomto úřadě práce realizován Job klub pro mladistvé.

Úřad práce v Jablonci nad Nisou rovněž realizoval speciální kurz - pomocné pečovatelské práce pro mladistvé-ženy, kde se jednalo zejména o ženy romského původu a cizinky. Úřad práce během tohoto kurzu spolupracoval s romskou poradkyní.

- **Královéhradecký kraj**

Na úřadě práce v Jičíně realizovali Job klub pro mladistvé. Jejich zkušenosti jsou spíše negativního charakteru, což je vedlo k tomu, že se pro realizaci dalšího Job klubu již nerozhodli. (Podobnou zkušenost uvedly ještě další dva úřady práce.)

- **Středočeský kraj**

Na úřadě práce v Rakovníku je již řadu let realizován „Motivační program na pomoc znevýhodněné mládeži na trhu práce“. Motivační kurz trvá zhruba 2 měsíce. Optimální počet na jeden kurz je zhruba 8 – 12 frekventantů. Koná se 2x týdně, kdy od 8-13 se realizuje odborný výcvik (např. vaření u motivačního kurzu zaměřeného na základy vaření a stolování) a od 13-15 probíhá na ÚP psychosociální výcvik (výcvik na rozvíjení osobnosti a sociálních dovedností). Po celou dobu motivačního kurzu jsou pracovnice úřadu práce v přímém kontaktu s frekventanty kurzu. Po absolvování motivačního kurzu mladí lidé získávají osvědčení a v případě např. základů vaření a stolování dostanou kuchařku, kde naleznou všechny recepty, podle kterých se během motivačního kurzu učili vařit. Motivační kurz je nabízen zejména lidem do 18 let se základním vzděláním, přihlásit se však mohou i starší. V současné době jakmile mladistvý přijde na úřad práce, automaticky je přihlášen do tohoto kurzu.

4.3.3 Volná pracovní místa pro mladé lidi se základním vzděláním

Součástí šetření byla i snaha zjistit, jak vypadá situace v případě, kdy se mladý člověk se základním vzděláním rozhodne začít si hledat zaměstnání a začít pracovat. Zeptali jsme se respondentů, jak se jim daří sehnat práci pro tuto cílovou skupinu lidí a jak to vypadá na trhu práce s volnými pracovními místy v jejich regionu.

Jak výsledky šetření ukazují, v případě, že se mladiství se základním vzděláním rozhodnou hledat si zaměstnání a začít pracovat, jejich možnosti jsou velmi omezené. (Podobná, i když již přece jenom o něco lepší, situace platí i pro mladé lidi se základním vzděláním, kteří dosáhnou věkové hranice 18 let.) Většinou **očekávají, že jim pracovní místo nalezne úřad práce.**

Všichni respondenti se shodli v tom, že **volných pracovních míst pro mladistvé je velmi málo a že práce se jim pro ně jako nekvalifikované hledá velmi obtížně.**

Zaměstnavatelé nemají tendenci vytvářet pro tuto skupinu mladých lidí pracovní příležitosti ani podmínky. U mladistvých pracovníků je stanovena povinnost respektovat zvláštní právní úpravu pracovních podmínek zakotvenou v zákoníku práce a souvisejících předpisech. **Zaměstnavatelé smějí zaměstnávat mladistvé pouze pracemi, které jsou přiměřené jejich psychickému a fyzickému vývoji** (nemohou vykonávat noční směny, nemohou pracovat v nepřetržitém provozu atd.) **a jsou povinni jim věnovat zvýšenou péči. Mladiství, kteří pracovat nechtějí, na tyto skutečnosti většinou spoléhají.**

Zaměstnavatel, který zaměstná mladistvého má nárok (pokud ho uplatní) na dotaci ve výši 6000 Kč po dobu 6 měsíců. Pracovní smlouva musí být však sepsána na dobu delší, než je půl roku. **Praxe ukazuje, že tento finanční nástroj příliš zaměstnavatele k vytváření pracovních míst pro mladistvé nemotivuje. Na druhou stranu se ukazuje, že pro existenci stávajících pracovních míst je nezbytný.**

Zaměstnavatel dává přednost plnoletému mladému člověku se střední školou či praxí před uchazečem, který je nekvalifikovaný a nemá žádné zkušenosti.

Mladý člověk se základním vzděláním, který absolvuje rekvalifikační kurz, má větší šanci získat zaměstnání. Na trhu práce je však stále vystaven vysoké konkurenci dalších uchazečů o zaměstnání.

Z odpovědi rovněž vyplývá, že pokud zaměstnání mladí lidé (mladiství) získají, mívají problémy začít a zvyknout si na životní a pracovní styl, který je s prací spojený. Pokud mezi odchodem ze školy a nástupem do práce je delší časová odmlka, bývá jejich situace ještě složitější.

4.4. Opatření (doporučení), která lze navrhnout pro omezení (k řešení) předčasných odchodů ze vzdělávání

Navrhnout řešení a opatření, která by zabránila a uchránila všechny mladé lidi předčasně odcházet z počátečního vzdělávání, není možné. Každý mladý člověk je individualita (osobnost), nachází se v určitém prostředí, je ovlivňován s větší či menší intenzitou různými podněty, faktory, lidmi, které ho mohou vést k rozhodnutí ukončit školu se (částečným, úplným) základním vzděláním a odejít předčasně z počátečního vzdělávání. Na druhou stranu mu však mohou jiné podněty, faktory a lidé napomoci k opětovnému návratu či v nejlepším případě k tomu, aby k odchodu z počátečního vzdělávání nikdy nedošlo.

Pro zmapování tohoto okruhu informací byl respondentům položen dotaz tak, aby je nijak neomezoval v úvaze. Výsledkem toho byly odpovědi respondentů s velmi širokým spektrem, které se dotýkají různých oblastí a časových období, jimiž mladý člověk během svého života prochází. Zmiňovány jsou zde návrhy či doporučení jak v oblasti aktivní (či ex ante), tak i v oblasti pasivní (či ex post) sociální politiky.⁷

Následující návrhy pracovníků úřadů práce jsou rozděleny na:

1. preventivní opatření a doporučení, která by mohla předčasné odchody ze vzdělávání omezit,
2. opatření, která by mohla napomoci lépe řešit předčasné odchody z počátečního vzdělávání.

4.4.1 Preventivní opatření a doporučení, která by mohla předčasné odchody ze vzdělávání omezit

Pracovníci úřadů práce v souvislosti s předčasnými odchody mladých lidí ze vzdělávání poukazují na to, že **nejdůležitější je zaměřit se především na preventivní politiku a s ní spojená opatření.** Jejich navrhovaná opatření a doporučení se v této oblasti zaměřují především na tři hlavní cílové skupiny: na rodinu (rodiče, rodinné zázemí), na mladé lidi, kteří navštěvují základní a středoškolské vzdělávání, a na základní a střední školy (výchovné poradce, učitele a vedení školy).

- Změnit/upravit zákon a sociální systém tak, aby to rodiče motivovalo k tomu, aby měli zájem nechat dítě v počátečním vzdělávání⁸,
- zvýšit a rozšířit aktivitu a pravomoc sociálních, odborných pracovníků a kurátorů v kontaktu s rodinou (rodiči a dítětem),
- zvýšit spolupráci a komunikaci mezi sociálními pracovníky, kurátory, sociálními úřady a školami,
- prodloužit povinnou školní docházku na středních školách,
- zajistit lepší informovanost žáků a studentů na školách v oblasti světa práce v teoretické i praktické rovině,
- častěji organizovat na základních školách exkurze do podniků,

⁷ Během rozhovorů respondenti zároveň často poukazovali na to, že omezení/řešení předčasných odchodů ze vzdělávání (zejména u dětí ze sociálně slabších rodin, kde prioritou není vzdělání) je v současné době velmi problematické.

⁸ Současná legislativa a nastavení sociálního systému byly nejčastějšími tématy rozhovorů s pracovníky úřadů práce.

- posílit význam problematiky světa práce v očích žáků/studentů, ale i výchovných poradců, učitelů a vedení školy,
- školy by se měly více než-li na encyklopedické vzdělávání zaměřit na rozvoj klíčových kompetencí žáků/studentů, které by jim pomohly s orientací v pracovním i osobním životě,
- na škole by se měl žákovi/studentovi více věnovat alespoň jeden člověk,
- rozvíjet na školách mimoškolní aktivity,
- základní školy by se měly více snažit podnítit zájem dítěte o vzdělávání (nikoli obavy),
- školy by se měly o své žáky a studenty více zajímat (měl by více fungovat individuální (lidský) přístup na školách),
- měla by být prováděna hlubší analýza (zájmu, předpokladů atd.) u každého dítěte,
- měla by lépe fungovat partnerská spolupráce a komunikace mezi rodičem, dítětem a školou,
- na školách je třeba více pracovat s psychologem,
- ve škole je třeba více pracovat s dětmi, které jsou nějakým způsobem handicapované rodinným, sociálním zázemím či životní situací,
- rozvíjet na školách aktivity, které by usnadnily adaptační proces žáka/studenta při přechodu na (jinou) střední školu,
- na středních školách posílit univerzální charakter vzdělávání a teprve později přistoupit ke specializaci,
- v případě nedostatku finančních prostředků v rodině by měla být zajišťována větší účelově zaměřená podpora žáka/studenta na škole ze strany státu, obce i školy.

4.4.2 Opatření, která by mohla napomoci lépe řešit předčasné odchody z počátečního vzdělávání

Ačkoli většina pracovníků úřadů práce kladla důraz na prevenci a na preventivní opatření a doporučení, všichni (kteří se k tomuto tématu vyjádřili) se shodli na tom, že je rovněž důležité zamyslet se nad tím, jak by se mohla zlepšit současná situace v oblasti řešení předčasných odchodů.

- Změnit/upravit zákon a sociální systém tak, aby to nezaměstnané mladé lidi motivovalo k aktivitě⁹,
- uložit povinnost nezaměstnaným mladým lidem využívat vzdělávací, poradenské, informační a rekvalifikační aktivity úřadů práce,
- zvýšit příspěvky zaměstnavatelům na pracovní místa zřizovaná pro tuto cílovou skupinu,
- zavést a rozvíjet další formy vzdělávání, které by umožnily cílové skupině dodělat si základní školu a výuční list,
- zavést systematickou návaznost na programy a projekty, které s cílovou skupinou souvisejí,
- zlepšit komunikaci (informovanost) mezi pracovníky úřadů práce (odborníky), kteří s těmito lidmi přicházejí do kontaktu,
- měl by více fungovat individuální (lidský) přístup na úřadech práce,
- uchazeči o zaměstnání by se měl více věnovat alespoň jeden člověk,
- zlepšit komunikaci s uchazečem o zaměstnání (získání si důvěry uchazeče, průběžná formální i neformální komunikace apod.).

⁹ Toto opatření bylo během rozhovorů s pracovníky úřadů práce zmiňováno nejčastěji.

5. Závěry

Na základě vyjádření respondentů lze definovat tři základní oblasti, které mají zásadní vliv na předčasné odchody mladých lidí z počátečního vzdělávání. Jedná se o příčiny a důvody, které úzce souvisejí s rodinou, rodiči a rodinným zázemím, s mladým člověkem a se školou. Z šetření vyplývá, že z těchto tří oblastí pravděpodobně nejvíce ovlivňuje mladého člověka rodina a její zázemí. Podle dosavadních statistických průzkumů má určitý vliv na to, jakého vzdělání mladý člověk dosáhne, vzdělání jeho rodičů (zejména matky). Vedle vzdělání rodičů je však rovněž důležitý celkový zájem rodičů o dítě a jeho vzdělávání. Ukazuje se, že zřejmě existuje vztah mezi intenzitou podpory a zájmu ze strany rodičů a tím, že dítě dosáhne středního vzdělání.

Nejčastějším důvodem, proč mladí lidé předčasně odcházejí z počátečního vzdělávání, je podle pracovníků úřadů práce nezájem a nechuť mladých lidí se vzdělávat a rovněž nedostatečná motivace. Velmi frekventovanou příčinou předčasného odchodu bývá rovněž náročnost a nevládnutí učiva, se kterou může souviset i nevhodná volba oboru. Poměrně frekventovanou příčinou bývá i špatná rodinná situace, kde se může jednat o problémy jak finančního, hmotného charakteru, tak i o narušené rodinné vztahy, vazby, ztrátu zaměstnání, zdravotní problémy a nemoc v rodině.

Postoje a názory mladých lidí se základním vzděláním v době, kdy se přijdou přihlásit na úřad práce, jsou velmi ovlivněny jejich osobnostní charakteristikou, dosavadními životními zkušenostmi, podmínkami a zázemím. Velkou roli u každého z nich hrají příčiny a důvody jejich předčasného odchodu ze vzdělávání. Tyto faktory významně ovlivňují postoje a názory mladých lidí i v delším časovém období.

Pracovníci úřadů práce rozlišují nezaměstnané mladé lidi se základním vzděláním podle míry jejich aktivity. První skupinu v menšinovém zastoupení podle jejich názoru tvoří mladí lidé, kteří jsou motivováni k aktivnímu řešení své životní situace, tj. mají zájem o návrat do vzdělávání či jít pracovat. Druhou skupinou bohužel zřejmě ve většinovém zastoupení jsou nezaměstnaní mladí lidé, kteří nejsou dostatečně motivováni k tomu, aby hledali aktivní řešení své životní situace. Hlavní příčinou zde bývá neexistence dostatečně silného podnětu, který by jejich postoj změnil.

Podle názorů pracovníků úřadů práce se vyhlídky na návrat do denního studia u nezaměstnaného mladého člověka se základním vzděláním s narůstajícím věkem snižují. Umožnění brzkého návratu se zde ukazuje být jako velmi zásadní a klíčové. Z rozhovorů vyplývá, že spolupráce se školami, které nabízejí denní studium, je při návratu mladých lidí do vzdělávání na velmi dobré úrovni. Problém nastává tehdy, když se pracovník úřadu práce snaží o návrat mladého člověka, který měl předtím nějaké kázeňské či výchovné problémy.

Všichni respondenti se shodují v tom, že volných pracovních míst pro mladistvé je velmi málo a že práce se jim pro ně jako nekvalifikované hledá velmi obtížně. Zájem o návrat do vzdělávání či o rekvalifikace ze strany nezaměstnaných mladistvých i mladých lidí se základním vzděláním je, jak praxe ukazuje, přesto poměrně malý. Pracovníci úřadů práce v tomto případě zásadní problém spatřují v nedostatečné motivaci mladého člověka a v jeho nezájmu aktivně řešit svoji životní situaci.

Pracovníci úřadů práce v souvislosti s omezením předčasných odchodů mladých lidí ze vzdělávání poukazují na fakt, že nejdůležitější je zaměřit se především na preventivní politiku a s ní spojená opatření. Zároveň si uvědomují, že je rovněž důležité zabývat se zlepšováním současné situace v oblasti řešení předčasných odchodů. V obou případech byla v rámci tohoto šetření uvedena řada návrhů a doporučení. Během rozhovorů však nejčastěji byla vyzdvihována především potřeba změny/úpravy současné legislativy a nastavení sociálního systému tak, aby podnítily zájem rodičů ponechat dítě v počátečním vzdělávání, a aby motivovaly nezaměstnané mladé lidi se základním vzděláním k aktivnímu jednání.